

III. BÖLÜM

KÜLTÜR TARİHİ YAZILARI

19. İstanbul Saraçhanesi ve Saraçlarına Dair Bir Araştırma • 335
20. Üç Eşkiya Türküsü • 351
21. Hacı Şabanoglu Hasan Ağa Türküsü • 367
22. Makalât-ı Seyyid Harun • 373
23. Yunus Emre'ye Dair • 399
24. Yunus Emre'nin Mezarı • 401
25. Aynı Ali Kimdir? • 423
26. Aydınlı Osmanoglu Nasuh Paşa [Necdet Sözer ile birlikte] • 429
27. Macmuâ-i Sâz u Söz • 437
28. İbrahim Gökçen'i Kaybettik • 441

IV. BÖLÜM

MANİSA TARİHİNE DAİR YAZILAR

29. Manisa Bogası • 445
30. Manisa Tarihine Dair Vesikalar: Tütün ve Kahve'ye Dair • 449
31. Manisa Tarihine Dair Vesikalar: Tütün Yasağı ve Ekimi Hakkında • 457
32. Manisa Tarihine Dair Vesikalar: Saruhan'da Sisam Ziraatı • 459
33. Narh (Nark) • 463
34. Fes'e Dair • 469
35. Manisa'nın En Eski İki Adeti: Namaz Gecesi ve Mesir • 473
36. Manisa Tarihine Dair Vesikalar: Bimarhane ve Macuna Dair Bazı Vesikalar • 477
37. Yund Dağı'nda Bir Hafta • 481
38. Manisa Tarihine Dair Vesikalar: Saruhan'da Sefere Gönderilen Askere Dair • 499
39. Manisa'nın Son Yüz Elli Yılı • 505
40. Sürgünler: Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler • 513
41. Karaosmanoğulları'na Ait Düşünceler • 585
42. Karaosmanoğulları'na Ait Bazı Vesikalar • 601
43. Manisa Şer'iyye Sicillerine Dair Bir Araştırma • 641
44. Manisa Ünlüleri • 655
- Özel Adlar Dizini • 749

M. Çağatay Uluçay Sancaktan Saraya Seçme Yazılar,

Haz. M. Sabri Koz, Hasim Şahin, İstanbul 2007, ss. 7-27.

İSAM DN-124772

uluçay m. çağatay 200410

MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY (1910-1970)

"... Yıllarca tarih okuyan bir çocuk mahalle câmîsinin adını, yaptırmasını, yapış tarihini, niçin yapıldığını, çevresindeki tiyatrunun kimlere ait olduğunu, ne zaman ve nasıl yapıldığını bilmezse tarih okuttuğumuzu, görerek ve işi-terek tarihi çocuklarımızın ruh ve kafalarına işlediğimizi iddia edebilir miyiz?"

M. Çağatay Uluçay

XIX. yüzyılda Çankırı'ya bağlı Çerkeş civarında faaliyet gösterdikleri bilinen Kadıkıranlar isimli bir sülâleye mensup olan Mustafa Çağatay Uluçay, 1910 yılında dünyaya geldi. 1929 yılında İzmir Erkek Muallim Mektebi'ni bitirdikten sonra ilkokul öğretmeni olarak meslek hayatına atıldı. Bu göreve başladıktan kısa bir süre sonra girdiği Ankara Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü'nü 1933 yılında bitirdi. Aynı yıl yeni görevine başlamak için Burdur'a gitti. Öğretmenlik yapmak için gittiği Burdur, aynı zamanda M. Çağatay Uluçay'ın yazı hayatına başladığı şehir olacaktı.

M. Çağatay Uluçay Burdur'da da çok uzun kalmadı ve buradan ayrılarak hayatında büyük değişiklikleri de beraberinde getirecek, belki de kendisini dünyaya tanıtacak bir şehir olan Manisa'ya geçti. Manisa'da, okuma aşkının bir tezâhürü olarak da görülebilecek yazma arzusunu her geçen gün biraz daha ileri bir seviyeye taşıyordu. Henüz öğretmen okulundayken başlayan, Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'ndeki öğrenciliği sırasında el yazısı ile çıkarılan mecmuada devam eden, Burdur'da, *Gül Mecmuası* vasıtasıyla artık basım-yayın dünyasıyla paylaştığı yazıları, Manisa'da ilmî konulara yönelerek zirvesine ulaştı. Yorulmak bilmeden yaptığı çalışmalar Manisa'da meyvesini vermişti. Burada kaldığı süre zarfında Manisa'nın tarihine dair pek çok eserler kaleme aldı; yok

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE ÇANKIRILI BİR TARİHÇİ: MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY

A HISTORIAN FROM CANKIRI WITH HIS UNKNOWN ASPECTS: MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY

D2875

Songül KAVUŞTUK

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ÖZET

Bu makale, Çankırlı bir tarihçi olan Mustafa Çağatay Uluçay'ın hayatı boyunca tarih eğitimi-ne ve bilimsel tarih araştırmacılığına verdiği katkıları konu almaktadır.

Araştırma yöntemi olarak, literatür taraması yapılmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu araştırmayla ilgili bilgi almak için Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde ilgili kişiyle görüşülüp, birebir yapılan röportaj sonrasında konuyla alakalı mevcut ses kayıtlarının çözümlenmesi ve görsel materyallerle de bu çalışma desteklendirilmiştir.

Ayrıca tarihi kaynakları ve geçmişe ait kültürel birikimleri derinlemesine irdeleyerek incelemelerde bulunan Mustafa Çağatay Uluçay, pedagoji bilgisi ve öğretmenlik eğitiminin yanı sıra yerel tarih, sosyal tarih ile psiko-tarih alanındaki araştırmalarıyla, Ülkemizde tarihin doğru değerlendirilmesine ilişkin yaptığı katkıların ele alınmasıdır.

Bu çalışmanın amacı; gerçekleştirilen mülakatın mevcut ses kayıtları çözümlenerek elde edilen veriler doğrultusunda, Mustafa Çağatay Uluçay'ın farklı yönleri değişik açılardan ele alınarak gün yüzüne çıkartılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak bu makalede; değerli bir tarihçi olan Mustafa Çağatay Uluçay'ın ve ailesinin bilinmeyen yönleri, ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Çağatay Uluçay, Tarih, Kültür, Araştırma, Röportaj, Eğitimci Yönü.

ABSTRACT:

This article is about the contributions of Mustafa Çağatay Uluçay, from Cankiri, to history education and scientific history researches throughout his life.

As a method of research, the literature search was conducted. Besides, in order to collect data related to the subject matter research, an interview was realized in Cankiri- Cerkes and this study is supported by the analyzed recordings of the interview and visual materials.

Moreover, the contributions of Mustafa Çağatay Uluçay, who had examined the historical resources and old cultural backgrounds deeply, to the evaluation of history correctly in our country with his researches in the fields of history, social history and psychohistory besides his pedagogy knowledge and teacher training, are handled in this study.

The aim of this study to unveil the different aspects of Mustafa Çağatay Uluçay by handling them from various perspectives through the data obtained from the analyzed recordings of the interview.

Consequently, the unknown aspects of valuable historian Mustafa Çağatay Uluçay and his family are introduced in this article.

Key Words: Mustafa Çağatay Uluçay, History, Cultural, Research, Interview, Trainer Aspect.

M. ÇAĞATAY ULUÇAY

1910 — 1970

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

Çağatay Uluçay'ı kaybettik. Türk tarihinin bu sessiz ve yorulmak bilmeyen araştırmacı 4 Ağustos 1970 Salı günü henüz 60 yaşında iken arkasında bir yığın sevgili dost, hayran ve pek değerli eserler bırakarak aramızdan ayrıldı. 1910 yılında Çerkes'de dünyaya gelen Çağatay Uluçay, öğrenimine memleketinde başladıktan sonra, İzmir Erkek Öğretmen Okulunda devam etti. Yüksek tahsilini yapmak için 1929 da Gazi Terbiye Enstitüsünün Tarih bölümüne girerek 1933 de tamamladı. İlk atandığı Burdur Orta Okulundan sonra Manisa Orta Okulu ve daha sonra da Lisesinde göreve devam etti. Bütün hayatı boyunca yalnız öğretmen olarak kalmış ve hiç bir zaman yöneticilik kadrosuna geçmemiştir. Sayın eşinden duyduğuma göre, Manisa'da zorla verilmek istenen müdür yardımcılığı görevini doktor raporu almak sureti ile geri çevirtmişti. Ondaki büyük meziyet devamlı okumak ve okuduktan sonra da yazabilmektir. Pek az kişiye nasip olan bu kabiliyetine henüz Öğretmen Okulunda iken başlamış ve Gazi Terbiye Enstitüsünde el yazısı ile çıkan mecmuada da devam etmişti. İlk görevi olan Burdur'da *Gül Mecmuası*'nı yürütmüş daha sonra geldiği Manisa'da *Genç Kızılaycılar Mecmuası*'nın Yazı İşleri Müdürü olmuştu. Manisa'ya gelişi bu çalışkan öğretmen için çok önemli bir dönüm noktası oldu. Zira o sıralarda Atatürk'ün önderliği ve direktifleri ile kurulan Halkevleri, kültür ve yayın alanlarında büyük hamlelere girişmiş, bu arada bir çok dergi ve kitap halk seviyesinde olduğu kadar ilmi hüviyetle de yayınlanmağa başlamıştı. Manisa'da ilk önceleri yayınlanmak istenen *Bozkurt* Dergisi nedense uzun ömürlü olamadı. Fakat yepyeni bir hız ile kurulan *Gediz* dergisi, başta Çağatay Uluçay olmak üzere değerli araştırmacıları sinesinde barındırmış, kısa bir zamanda seviyeli bir dergi mahiyetini kazanmıştı. Bu dergi bütün kitapseverler ve ilim adamları tarafından çok aranmakta ve kullanılmaktadır. Manisa'daki bu geniş faaliyeti

Başlı / Kısık
Kütüphanede Mevcuttur

T.T.K. Bellefen, c. XXXIV / 136,

Ekim - 1970, s. 653 - 664.

Tarih Dergisi, c. 23, 1971 İstanbul s. 201-212

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY VE ESERLERİ

Kürşat Ekrem Uykucu

Manisa'nın Sipil'i gibi ulu eserler veren, iyi bir insan, fedakâr bir öğretmen ve gerçek anlamda bir ilim adamı olan hocam Çağatay Uluçay'ın ölümü, gerek Türk ve gerekse Avrupa tarih dünyası için yeri doldurulması imkânsız bir boşluk bıraktı.

Kıymetli hocalarım, Ord. Prof. M. Cavid Baysun ve Ord. Prof. Zeki

Hocam M. Çağatay Uluçay, Çankırı iline bağlı Çerkeş kazasındandır. Ken, hocam M. Çağatay Uluçay gibi bir değeri de yanlarına almaları, biz fanilerin gönlünde gerçekten onulmaz bir yara daha açtı.

Hocam M. Çağatay Uluçay, Çankırı iline bağlı Çerkeş kazasındandır. XIX. yüzyılda o bölgede meydana çıkan Kadıkıranlar'dan olduğunu uzun çalışmalar sonucu ortaya çıkartmıştı. Kendi nüfus cüzdanına göre 1325 (1910) de Çerkeş'de dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini burada tamamladı. Cumhuriyetin ilânından sonra İzmir Erkek Öğretmen Okulu'na 370 numara ile kaydoldu. 1929 da buradan mezun oldu. Bir süre öğretmenlik yapan Hocam, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü, Tarih-Coğrafya bölümüne kaydını yaptırdı. 1933 yılında da bu okulu bitirip ilk görevine başlamak üzere 1.4.1933 de Burdur'a gitti.

Üzerine aldığı her görevi başarıya ulaştırma çabası, onun yazı hayatına atılmasına sebep oldu. İlk yazılarını yazdığı Enstitüdeki «İHİ» adlı mecmua, ona bu yolda büyük yardımcı olmuştu. Burdur'dan Manisa Ortaokulu'na tâyin edildiği zaman (24.11.1935), hocam için yeni, yepyeni bir gelecek başlıyordu.

Manisalıların bütün samimiyetleriyle ifade ettikleri gibi «Manisa ufuk-

Sahillioğlu, Osmanlı İmparatorluğunda kredi uygulamaları ile de ilgilenmiş, bir nevi çek yerine geçen *Kitâbu'l kâdi ve süftece*'ler³³ üzerinde ilginç bir inceleme yapmıştır. Hiç kuşkusuz, Sahillioğlu, Osmanlı ekonomi tarihinin güç sorunlarını seçip arşiv belgelerinin ışığı altında aydınlatmaya çalışmış bir uzmandır. Para tarihi uzmanlık alanı olmakla beraber genel ekonomi tarihine ait konularda da esaslı araştırmalar yayınlamıştır. Ticaret Tarihi, muhasebe ve bütçeler, nümizmatik, fiyatlar, imalât, esnaf, bu incelemeler arasındadır.

Hataylı bir aileden gelen Sahillioğlu Arapça çeşitli dergilerde yirminin üzerinde makale yayınlamıştır.³⁴ Sahillioğlu Barkan'ın izinden yürüyerek, genellikle Osmanlı ekonomi ve sosyal tarihi üzerinde ilginç konuları da "yarı-mamuül" malzeme üreten bir araştırmacıdır. Bu ön mesai, kuşkusuz sağlam bir tarih ortaya çıkarmanın ilk yoludur.

Kaynak dillerine egemenliğiyle Sahillioğlu, Barkan'ın en yetenekli yardımcılarından biri olmuştur. İstanbul tarihi için ana kaynak olan *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, 953 (1546) adlı eserin çok emek isteyen transkripsiyon ve mükemmel Dizin'ini Sahillioğlu'na borçluyuz. Osmanlı arşivinin bir müdavi mi olan Sahillioğlu, bugüne kadar para tarihine ait yüzlerce defter ve belge üzerinde sistematik araştırmalarına aralık vermemiştir.

ÇAĞATAY ULUÇAY (1910-1970)

200410

(Şer'iyye Sicillerinin Tarih Araştırmalarına Açılması)

Çağatay Uluçay, 1930'larda tarihçiliğimize şer'iyye sicilleri üzerinde incelemeleriyle yeni bir soluk getiren tarih araştırmacılarının önde gelenlerindedir.³⁵

Halkevleri, bölge kültür merkezleri olarak Cumhuriyet tarihinde önemli bir yer tutar. Halkevlerinin bulunduğu şehirlerde *Halkevi Mecmuaları*, lise öğretmenlerinin yerel tarih üzerinde yazılarının yayımlandığı birer yayın organı olmuştur. Şer'iyye sicillerini başlıca kaynak olarak kullanan bu araştırmalar, yenilik olarak sosyal tarihe, halk hareketlerine, şehir sosyal sınıflarına, esnafa ve günlük yaşama ait orijinal konulara ele almakta, Türk tarihçi-

³³ "Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemelerde Kitabu'l Kadı ve Süftece'ler" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (1975); aynı konu üzerinde bkz. "Havâla", *Encyclopedia of Islâm*, 2. Baskı (H.İ.).

³⁴ Kitap ve makalelerinin tam bir listesi için bkz. *Mélanges Halil Sahillioğlu*, II, Etudes Reunies et prefaces par Abduljelil Temimi, Zaghouan, 1997, 11-19, Sahillioğlu'nun ilginç olan bir yan, arşiv belgelerine, arşive bağlılığı sebebiyle ikinci elden literatüre değer vermemesi ve okumaması idi.

³⁵ Biyografisi için bakınız, *Belleten*, XXXIV, 653-664 (M. Şakirdoğlu).

D-2637

Muhafazakâr Düşünce, 2/7, Ankara, 2006, s. 1-46.

liğinde belki ilk defa gerçek anlamda sosyal tarih yapmakta idiler. Bu akım, kuşkusuz, 1930'larda devletin sosyal konulara yönelmesi sonucu kadro hareketinin etkisi altında idi. Diyarbakır lisesinde öğretmenlik yapan Mustafa Akdağ aynı akımı izleyenler arasında idi. Balıkesir Lisesi ve Muallim Mektebi tarih hocalarından Kâmil Su, öğrencilerini, bu arada bu satırları yazan, bu gibi araştırmalara teşvik etmekte idi. Bu alanda önemli araştırma yayımlayanlar arasında Çağatay Uluçay'ın özel bir yeri vardır. Manisa bölgesi ve Batı Anadolu'da halk hareketleri ve eşkıyalık üzerinde Manisa şer'iyye sicillerini tarayarak yaptığı araştırmaları, belgelerle birlikte iki cilt olarak yayınladı.³⁶

Çağatay Uluçay, İngiltere'de kısa bir süre kaldıktan sonra Topkapı Sarayı belge koleksiyonunu tasnif görevine atandı. Onun hazırladığı katalogun ilk iki fasiküllü yayınlamıştır.³⁷ Bütün noksanlarına rağmen bu katalog, hâlâ bu arşivin en ayrıntılı başvuru tasnifidir. (Tasnif işine yıllar sonra İ. H. Uzunçarşılı devam etmiştir). Çağatay Uluçay tasnif işine devam ederken rastladığı önemli bazı belgeleri yayımlayarak dikkat çekti.³⁸ Onun şer'iyye sicil defterlerine göre zengin belgelerle yayınladığı Manisa esnafına ait eseri, bu alanda en etraflı etüdlerden biridir.³⁹

Çağatay Uluçay bu yayımlarında Manisa şer'iyye sicillerini esas tutmuş, böylece sicillerin sosyal tarihin önemli bir kaynağı olduğunu ortaya koyarak 1950'lerden sonra bu vadiye yapılan geniş araştırmalara⁴⁰ örnek olmuştur. Çağatay Uluçay'ın önemli katkıları arasında Saruhanoğulları'na ve Karaosmanoğulları'na ait önemli yayınlarını zikretmek gerekir.⁴¹

Vakıflar

Barkan, Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatında evkafın önemi üzerinde durarak özgün çalışmalar yayınlamıştır. Bu arada İ. H. Ayverdi ile birlikte yayınladıkları *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, İstanbul tarihi için temel bir eserdir. Nasıl ki, *Kanunlar ve Hüdavendigâr Livası Defteri*, tarım ekonomisi,

³⁶ XVI. ve XVII. Yüzyılda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1944.

³⁷ Topkapı Sarayı Arşiv Kılavuzu. İstanbul, 1938-1940.

³⁸ "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", İ.Ü.E.F. *Tarih Dergisi*. VI-9 (1954), 53-90; Padişahların özel hayatını anlatan *Harero'den Mektuplar* (İstanbul 1956) son derece ilginç belgeleri içermektedir.

³⁹ XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat ve Ticaret ve Esnaf Teşkilâtı, İstanbul, 1942.

⁴⁰ Bu vadiye yine şer'iyye sicillerini göre yayınlamış önemli bir eser: A. Cohen, *The Guilds of Ottoman Jerusalem*, bu eser burada çıkmıştır: *The Ottoman Empire and Its Heritage*, editörler: S. Faroqhi ve H. İnalçık, no. 21, Leiden: Brill, 2001.

⁴¹ *Manisa Tarihi*, 1. Gökçen ile birlikte, Manisa 1939; Ç. Uluçay, *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar I-II*, İstanbul, 1940-1946.

K. EKREM UYKUÇU

MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY VE ESERLERİ

Tarih Dergisi

Sayı 23 den ayrı basım

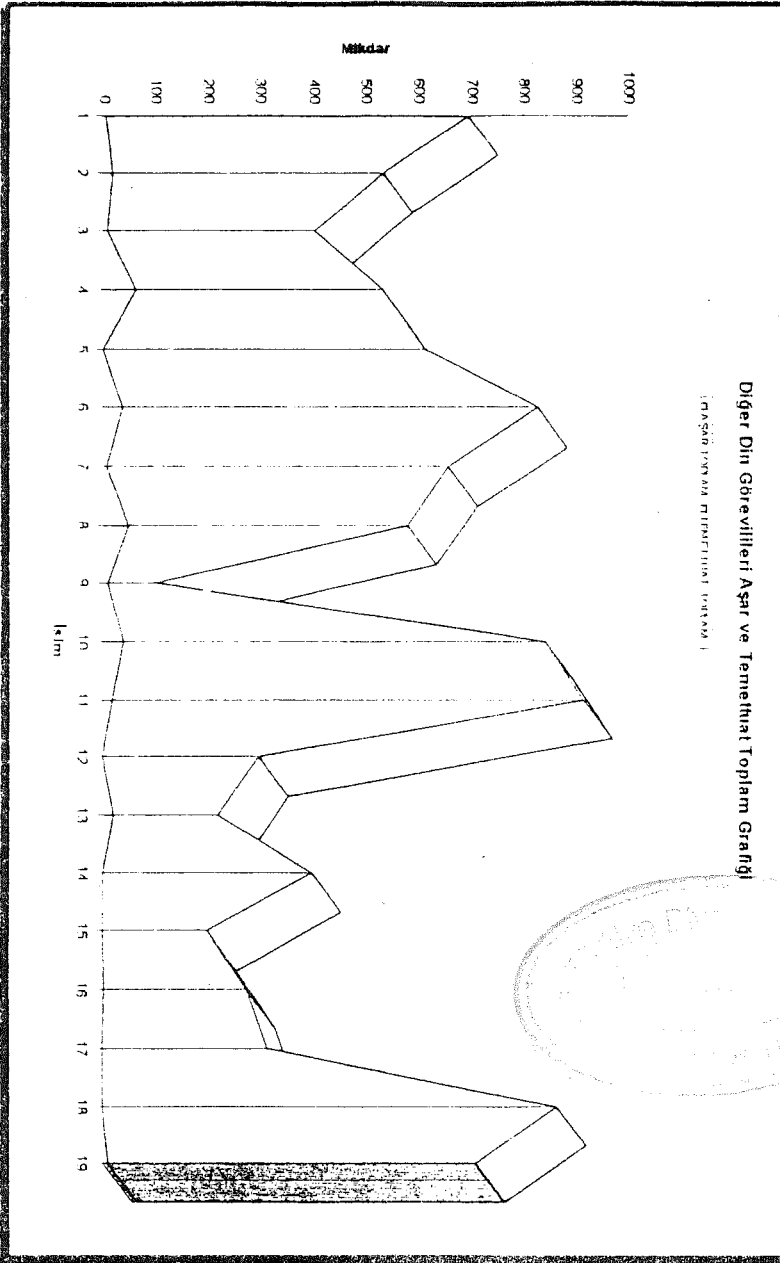
s. 201-212

Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası

İSTANBUL

1971

0.993

Uluçay

19

MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY BİBLİYOGRAFYASI DENEMESİ

Bayram Eyüp Ertürk

M. Çağatay Uluçay, 1908 ile 1970 yılları arasında yaşamış, cumhuriyet devri erken dönem Türk tarihçiliğinin - akademik ortamlar dışından- en önemli isimlerinden, öğretmen-bilim adamı bir tarihçidir. İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği yılda Çankırı-Çerkeş'te, Arif Ağa ile Hatice Hanım'ın ikinci çocuğu olarak dünyaya gelen, Kadıkıranlılardan Mustafa (Çağatay Uluçay), ilk ve orta öğrenimini Çerkeş'te tamamlar. Daha sonra, ailesinden tahsilini devam ettiren tek kişi olarak, sevdiği ve dönemin en gözde mesleklerinden öğretmenlik ve en çok ilgi duyduğu branş olan tarihte kendisini geliştirmek üzere sırasıyla İzmir Erkek Muallim Mektebi'ne (1925-1929) ve Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'ne (1929-1933) gider. Adı geçen okulları başarıyla bitiren Uluçay, 1933-34 eğitim -öğretim yılında Burdur Ortaokulu tarih öğretmenliğine atanarak meslek hayatına başlar¹. Burada, Türkçe öğretmeni Sabri Bey'le birlikte çıkardığı Gül Mecmuası'nda kaleme aldığı makaleleriyle yazın hayatına girer². 1935-1936 eğitim-öğretim yılında Manisa'ya tayin edilen Uluçay, Manisa Ortaokulu'nda (1945 yılında dönüşüm ile Manisa Lisesi'nde) 12 yıla yakın çalışır. Burası onun eğitsel ve bilimsel yaşamında, Anadolu ve civarının 400 yılı aşkın bir tarihiyle ilişkili birinci elden çok önemli bilgiler içeren, Bursa'dan sonra Anadolu'daki en zengin koleksiyon durumundaki 433 defterlik Manisa Şer'i Mahkeme Sicillerini tek başına düzenleyip bilim dünyasına kazandırması ile çok mühim bir yer işgal etmiştir.

Uluçay, dönemin en önemli kültür kurumlarından olan Halkevleri ile Burdur'da başlayan tanışıklığını Manisa'da daha bir güçlendirerek sürdürmüştür. Öylesine ki sürükleyicileri arasında yer almıştır. Uluçay'ın uzun yıllar başkanlığını yaptığı "Dil, Tarih ve Edebiyat" (Daha sonra "Müze ve Tarih") şubesi eser yayıncılığı bakımından Manisa Halkevi'nin en aktif şubesi olmuştur³. Uluçay ayrıca Manisa Halkevi'nin uzun süreli yayın organı olan *Gediz* 'de de bir süre yayın koordinatörlüğü yapmış, bundan başka okul dergileri *Genç Kızılaycılar* ve *Bizim Lise* 'de, ayrıca *Bozkurt Mecmuası* 'nda emek vermiş, bir çok yazılar yayınlamıştır. Cumhuriyet dönemi Manisa'sının, *8 Eylül*, *Gediz Postası* gibi ilk günlük gazetelerinde de özellikle Manisa'ya ve Türk Devrimi'ne ilişkin pek çok makaleler kaleme alan Uluçay, 1947'de Milli Eğitim Bakanlığı'nca, bir bakıma terfien Balıkesir Necati Bey Eğitim

21 EKİM 2002

390	1	dükân	dögen
391	11	beş (akça)	beş (kile)
391	13	lodrada on lodra	lodrada on lidre
391	14	bulunmazsa	bilinmezse
391	27	yerlisine	birisine
392	33	onda vireler	anda varalar
392	35	davar arasında	sıvad arasında
393		eşen etdüğü	eşen eşdüğü
394	8	kürkçiden	kürekçiden

Barkan'ın *Lûgatçe*'sinde bazı terimler üzerinde açıklamalar.

Avlagı veya *avlagu*, çitle veya hendekle çevrilmiş yer (Barkan), daha ziyade av çok olan yer (balıklagu=balık çok olan yer).

Bennak veya *benlak* için bkz. Halil İncılık, "*Raiyyet-Rüsumu*".

Bugasi; bogasi veya bohası, seyrek bir bez (Barkan) değil, kaftan ve eve eşyası yapılan değerli bir çeşit pamuklu olup Burdur ve dolaylarında imal olunur, imparatorluğun her tarafına ve Avrupa'ya ihraç edilirdi. Gönül, Yunanca kokul, ipek kozası.

ÇAĞATAY ULUÇAY (1910-1970)

(Şer'iyye Sicillerinin Tarih Araştırmalarına Açılması)

Çağatay Uluçay, 1930'larda tarihçiliğimize şer'iyye sicilleri üzerinde inceleme-leriyle yeni bir soluk getiren tarih araştırmacılarının önde gelenlerindedir⁷⁸.

Halkevleri, bölge kültür merkezleri olarak Cumhuriyet tarihinde önemli bir yer tutar. Halkevlerinin bulunduğu şehirlerde *Halkevi Mecmuaları*, lise öğretmenlerinin yerel tarih üzerinde yazılarının yayımlandığı birer yayın organı olmuştur. Şer'iyye sicillerini başlıca kaynak olarak kullanarak tarih araştırmalar, yenilik olarak sosyal tarihe, halk hareketlerine, şehir sosyal sınıflarına, esnafa ve günlük yaşama ait orijinal konuları ele almakta, Türk tarihçiliğinde belki ilk defa gerçek anlamda sosyal tarih yapmakta idiler. Bu akım, kuşkusuz, 1930'larda devletin sosyal konulara yönelmesi sonucu kadro hareketinin etkisi altında idi. Diyarbakır lisesinde öğretmenlik yapan Mustafa Akdağ aynı akımı izleyenler arasında idi. Balıkesir Lisesi ve Muallim Mektebi tarih hocalarından Kâmil Su, öğrencilerini, bu arada bu satırları yazanı bu gibi araştırmalara teşvik etmekte idi. Bu alanda önemli araştırma yayınları arasında Çağatay Uluçay'ın özel bir yeri vardır. Manisa bölgesi ve Batı Ana-

⁷⁸ Biyografisi için bakınız, *Bellekten*, XXXIV, 653-664 (M. Şakiroğlu).

dolu'da halk hareketleri ve eşkıyalık üzerinde Manisa şer'iyye sicillerini tarayarak yaptığı araştırmaları, belgelerle birlikte iki cilt olarak yayınladı⁷⁹.

Çağatay Uluçay, İngiltere'de kısa bir süre kaldıktan sonra Topkapı Sarayı belge koleksiyonunu tasnif görevine atandı. Onun hazırladığı katalogun ilk iki fasikülü yayınlanmıştır⁸⁰. Bütün noksanlarına rağmen bu katalog, hâlâ bu arşivin en ayrıntılı başvuru tasnifidir. (Tasnif işine yıllar sonra İ.H. Uzunçarşılı devam etmiştir). Çağatay Uluçay tasnif işine devam ederken rastladığı önemli bazı belgeleri yayınlamakla dikkat çekti⁸¹. Onun şer'iyye sicil defterlerine göre zengin belgelerle yayınladığı Manisa esnafına ait eseri, bu alanda en etraflı etüdlerden biridir⁸².

Çağatay Uluçay bu yayınlarında Manisa şer'iyye sicillerini esas tutmuş, böylece sicillerin sosyal tarihin önemli bir kaynağı olduğunu ortaya koyarak 1950'lerden sonra bu vadiye yapılan geniş araştırmalara örnek olmuştur⁸³.

Çağatay Uluçay'ın önemli katkıları arasında Saruhanoğulları'na ve Karaosmanoğulları'na ait önemli yayınlarını zikretmek gerekir⁸⁴.

Bu satırları yazan, şer'iyye sicillerinin sosyal-ekonomik tarih için önemini takdir ederek, 1945'ten beri ilkin Bursa'da, sonraları İstanbul Müftülüğü'ndeki İstanbul şer'iyye sicilleri üzerinde çalışmaya ve yayın yapmaya başladı. Bursa Müzesi'nde bir hücrede toz toprak içindeki siciller üzerinde çalışırken Millî Eğitim Bakanlığı'nun dikkatini çekti. Bu siciller, Fâti Sultan Mehmed dönemine kadar giden son derece önemli belgeler içeriyordu⁸⁵. Siciller, Topkapı Sarayı cilt atölyesine gönderildi ve düzenli biçimde Bursa Arkeoloji Müzesi'nde araştırmacıların çalışmasına sunuldu. Şimdi asılları Millî Kütüphane'dedir. İstanbul Müftülük Arşivi'nden seçtiğimiz yedi defter İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden bir ekiple beraber yayına hazırlandı. Sabancı Üniversitesi'ne basılmak üzere teslim edilmiştir. Türkiye'nin her tarafından toplanan yedibin kadar şer'iyye sicil defteri bugün Millî Kütüphane'nin koruması altındadır. Rumeli, Mısır, Suriye, Irak ve Kudüs sicilleri ilgili hükümetlerce muhafaza altına alınmıştır. Barkan'a sicillerden hazırladığımız sosyal ve ekonomik tarih hakkında gönderdiğimiz bir yazı (I.F.M. XV. 1953-1954) üzerine Barkan Bursa sicillerinin tam bir kopyasını Enstitüsü'ne getirtmiştir.

⁷⁹ XVI. ve XVII. Yüzyılda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1944.

⁸⁰ Topkapı Sarayı Arşiv Kılavuzu, İstanbul, 1938-1940.

⁸¹ "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, VI-9 (1954), 53-90; Padişahların özel hayatını anlatan *Harem'den Mektuplar* (İstanbul 1956) son derece ilginç belgeleri içermektedir.

⁸² XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat ve Ticaret ve Esnaf Teşkilâtı, İstanbul, 1942.

⁸³ Bu vadiye yine şer'iyye sicillerini göre yayınlanmış önemli bir eser: A. Cohen, *The Guilds of Ottoman Jerusalem*, bu eser şurada çıkmıştır: *The Ottoman Empire and Its Heritage*, editörler: S. Faroqhi ve H. İncılık, no. 21, Leiden: Brill, 2001.

⁸⁴ *Manisa Tarihi*, İ. Gökçen ile birlikte, Manisa 1939; Ç. Uluçay, *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar I-II*, İstanbul, 1940-1946.

⁸⁵ Halil İncılık, "Bursa Şer'iyye Sicillerinde Fâti Sultan Mehmed'in Fermanları", *Bellekten*, XI (1947), 693-708.

XIII. Türk Tarih Kongresi

Ankara, 4-8 Ekim 1999

Kongreye Sunulan Bildiriler, I. cilt, Ankara-2002, s. 156-157.

DN: 86573

Aralık çarpışmaları patlak verince, gizlice arkadaşları ile birlikte Erenköy'e çıktı. Burada saatli bir bomba tuzağında şehit oldu. İlk şiiri 1960 yılında *Nacak* gazetesinde yayımlandı. Şiirleri yurt sevgisi, sömürgecilğe karşı çıkış ve sevda yüklüdür. "Öztürkçecilik" akımına ve halk söyleyişlerine yer verdi. Güçlü bir anlatıma sahipti. **Eserleri:** *Âsî* (Orbay Deliceirmek ile birlikte), *Bir Şehitten Seslenişler* (1964), *Dillirga Akşamları* (1965, ölümünden sonra arkadaşı şair Orbay Deliceirmek tarafından derlenip yayımlandı).

Kay.: KTE, s. 178. •G. OKUTAN

ULUÇAY, Mustafa Çağatay (1910-4.8.1970):

Yazar, tarihçi. Manisa'da doğdu. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünü (1933) bitirdi. Burdur'da başladığı tarih-coğrafya öğretmenliği İstanbul Eğitim Enstitüsünde (1951-1970) ölümüne kadar devam etti. Manisa Tarihi ve Osmanlı Sarayı üzerine araştırmaları, Manisa ve İzmir Halkevleri dergilerinde, ilmî veya halk için tarih yazılarıyla tanındı. **Eserleri:** *Manisa Tarihi* (1939), *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar* (1940), *Manisa'daki Saray-i Âmire ve Şehzadeler Türbesi* (1941), *Yunus'un Mezarı* (1943), *XVII. Yüzyılda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri* (1944), *Manisa Ünlüleri* (1946), *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları* (1950), *Sürgünler* (İst. 1951), *Manisa Şer'iyeye Sicillerine Dair Bir Araştırma* (İst.1953), *Türk Destanları* (İst. 1955), *İlk Milletler* (İst. 1955), *Yunanlılar* (İst. 1955), *Romalılar* (İst. 1955), *Orta Çağlar* (İst.1955), *Keşifler ve Seyahatler* (İst.1955), *Milletimizin Şan ve Şeref Yılları* (İst.1955), *Haremde Mektuplar* (İst. 1956), *Makalât-ı Seyyid-Harun* (İst.1956), *Fatih Sultan Mehmet* (İst. 1956), *II.Mahmut* (İst.1956), *Abdülmecit* (İst. 1956), *Alparslan* (İst. 1956), *Kanuni Sultan Süleyman* (İst. 1956), *Kılıç Arslan* (İst. 1956), *Anibal* (İst.1956), *Haçlı Seferleri* (İst.1956), *İhtilal ve İnkılapçılar* (İst.1956), *Attila* (İst.1956), *Büyük İskender* (İst.1956), *Corç Vaşington*

(İst.1956), *Napolyon Bonapart* (İst.1956), *Newton* (İst.1958), *Orhan Gazi* (İst.1956), *Osman Bey* (İst. 1956), *Timur* (1956), *Türklerin ve Moğolların Ünlü Hükümdarları* (İst. 1956), *Tiryaki Hasan Paşa* (İst. 1957), *Turgut Reis* (İst. 1957), *Alemdar Mustafa Paşa* (İst. 1957), *Gedik Ahmet Paşa* (İst.1957), *Genç Osman* (İst. 1957), *Evliya Çelebi* (İst.1957), *Ulubatlı Hasan* (İst. 1957), *Süleyman Paşa* (İst. 1957), *Deyvid Livingston* (İst.1957), *Amiral Bord* (İst.1957), *Ceymis Kuk* (İst.1957), *Roald Amundsen* (İst. 1957), *Robert Peri* (İst. 1957), *Kristof Kolomb* (İst. 1957), *Macellan* (İst. 1957), *Marko Polo* (İst. 1957), *Markoni* (İst. 1957), *Royt Kardeşler* (İst. 1958), *Yüksek Mühendis Okulu* (İst. 1958), *Edison* (İst. 1958), *Fatma ve Safiye Sultanların Düğünlerine ait Bir Araştırma* (İst. 1958), *İstanbul'da XII. ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında...*(İst.1958), *Arşimet* (İst. 1958), *Fraday* (İst.1958), *Galile* (İst. 1958), *Ceymis Cat* (İst.1958), *Lister* (İst. 1958), *Lui Pastör* (İst.1958), *Gazi Osman Paşa* (İst. 1958), *Tarih Öğretimi Çevre İncelemeleri* (İst.1958), *Tarihimize Destan Yazarlar* (İst. 1959), *II.Murat* (İst.1959), *Cengiz Han* (İst. 1959), *Barbaros Hayrettin Paşa* (İst. 1959), *Gazi Ahmet Muhtar Paşa* (İst.1959), *Bayezid II'nin ailesi* (İst.1959), *Metinlerle Tarih* (İst.1959), *Murat Hüda-vendigâr* (İst. 1959), *Osman Gazi* (İst. 1959), *Osmanlı Saraylarında Harem* (İst. 1959), *Sezar* (İst. 1959), *Taht Uğruna Baş Veren Sultanlar* (İst. 1961), *İstanbul* (İst. 1962), *Tarih* (ortaokul III, İst. 1962), *Tarih* (Lise 4.sınıf İst.1962), *Tarih* (Ortaokul II, İst. 1964), *Tarih* (Lise I, İst. 1964), *Tarih Ansiklopedisi* (İst. 1979), *Tarih Öyküleri* (İst. 1976), *İlk Müslüman Türk Devletleri* (İst. 1965), *Atçalı Kel Mehmet* (İst. 1968), *Harem* (İst. 1971), *Türk Kahramanları* (İst. 1977), *Padişahların Kadınları ve Kızları* (İst. 1980), *Ünlü Gezinler* (İst.1981), *Bilginler* (İst.1981), *Büyük Hükümdarlar* (1981), *Ünlü Padişahlar* (İst. 1981), *Harem II* (İst. 1985),

Kay.: AES s.776; TYA s.952. • Yaz. Krl.

3, ARA 2007

2007 YAZ

BİR ÇANKIRILI TARİHÇİ: MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY VE TARİH EĞİTİMİNE KATKILARI

A Historian From Çankırı: Mustafa Çağatay Uluçay and His Contributions to History Education

Uluçay, Mustafa Çağatay (2004)

Bahri ATA *

ÖZET:

Bu makalenin amacı Çankırı'nın yetiştirmiş olduğu değerlerden biri olan Mustafa Çağatay Uluçay'ın ülkemizde tarih eğitimine katkılarını ele almaktır. Çalışma literatür araştırmasına dayalı olup, ilgili dokümanlar (ders kitapları, anılar, raporlar v.b.) incelendi. Uluçay'ın Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu olması ve eğitim enstitülerinde öğretmenlik yapması tarihsel bilgi üretmesinin yanında ilköğretimde tarih eğitimi üzerine düşünmesine de yol açmıştır. 1947'de İngiltere'ye yaptığı inceleme gezisi, İngiltere'de okul tarihinin nasıl yapıldığını tanımasını sağlamıştır. Daha sonra yazdığı ders kitapları ile çağdaş ülkelerdeki uygulamaları somut olarak Türk tarihinin öğretimine uyarlamaya çalıştı. Uluçay, yazılarında tarihi çevre gezilerine ve öğrencilerin çetin tarih meseleleri ile karşılaştırılmasının önemini vurguladı. Çağatay Uluçay, Türkiye'de tarih eğitimi alanının öncülerinden biri olarak yerini almıştır. **ANAHTAR SÖZCÜKLER:** Mustafa Çağatay Uluçay, Tarih Eğitimi, Tarih Ders Kitapları, Tarihi Çevre İncelemeleri.

A HISTORIAN FROM ÇANKIRI: MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY AND HIS CONTRIBUTIONS TO HISTORY EDUCATION

SUMMARY:

The aim of this research is to take into account the contributions of Mustafa Çağatay Uluçay, born in Çankırı to History Education in Turkey. For this, literature research was made, the related documents (textbook, memories, reports) were evaluated. The facts that he graduated from Gazi Institute of Education and worked as History Teacher in the Institute of Education resulted in that he thought hard on history education in the primary and secondary schools, while he was making historical researches in the archives. It is no doubt that his travel to England in 1947 was the turning point in his introduction to school history in England. Later on he tried to adopt the applications of modern western countries to the teaching of Turkish history. In his writings, he emphasized the importance of the field trip to historical environment and student's encountering with controversial historical problems in history classroom. He have taken his place as one of the pioneers in Turkish history education

KEY WORDS: Mustafa Çağatay Uluçay, History Education, History Textbook, Field Trips to Historical Environment.

"Yıllarca okuyan bir çocuk [tarihi] mahalle camisinin adını, yaptırınını, yapılış tarihini, niçin yapıldığını, çevresindeki tiyatronun kimlere ait olduğunu, ne zaman ve nasıl yapıldığını bilmezse tarih okuttuğumuzu, görerek ve işiterek tarihi çocuklarımızın ruh ve kafalarına işlediğimizi iddia edebilir miyiz?"

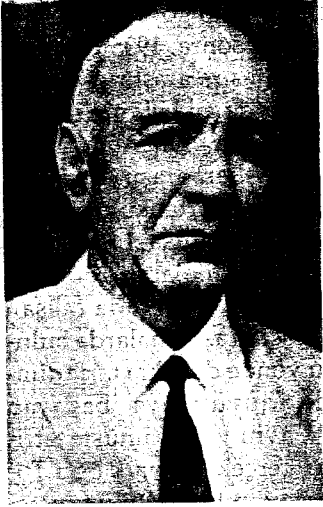
M. Ç. ULUÇAY

Çankırı'nın yetiştirmiş olduğu değerlerden biri de Çerkeş doğumlu tarihçi ve tarih eğitimcisi Mustafa Çağatay Uluçay'dır (1908-1970). Kendisine ilişkin yazılan pek çok yazıda M. Çağatay Uluçay'ın tarihçiliği ve eğitimciliği ele alınmıştır. Ele aldığı ve işlediği konular açısından da Uluçay, eserlerinde askeri ve diplomatik tarihçilik anlayışının ötesinde yerel tarih, sosyal tarih ve psiko-tarih yaklaşımlarını kullanmıştır. Uluçay, Osmanlı Haremi üzerine yazdığı kitaplarla konuyu bilimsel olarak ele alan ilk tarihçilerdendir. Uluçay'ın Hürrem Sultan-Kanuni mektup ve şiirlerini yayımlaması sultanların iç dünyasını anlamamıza yardımcı olmuştur.

Uluçay'ın eserleri ile tanışmam, 1987'de Osmanlı Paleografyası derslerinde hocam Murat Uluğtekin'in Sultan I. Abdülhamit'in, cariyesi Ruhşah'a yazdığı mektupları okuma alıştırmaları için kullanmasıyla oldu.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler A.B.D. Öğretim Üyesi.
Gazi University, Social Studies Teachers, Education Programs

05 KASIM 1993

Cumhuriyet Devri Erken Dönem Türk Tarihçiliğinden

Önemli Bir İsim:

Mustafa Çağatay Uluçay*

BAYRAM EYÜP ERTÜRK

"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır."

Mustafa Kemal (Atatürk)
-Ankara, 1931-

Giriş

Atatürk'ün, 62 yıl önce, Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nun açılışında söylediği bu ünlü sözün püf noktası: Yazanın yapana sadık kalması. Tarihin kısa ve kaba tanımında, yer, zaman bildirerek neden-sonuç ilişkisi içinde olayların ve insanoglunun dünyaya kattıklarının incelendiği belirtilir. Ancak bu tanım, sosyal bir bilim olup, tüm yönleri ile yaşamın kendisiyle ilgili olduğu için kuralları, kaideleri ve kesinlikleri pek olmayan "tarih"i ifade etmekte elbette ki yetersizdir. Aslında, modern dünya tarihçiliğinin temel taşlarından Fransız An-

nales'cilerinin 2. kuşağının önde gelen ismi Fernand Braudel'in de belirttiği gibi, bir-tek tarihin değil, görüş ve bakış açıları ile gelişmelere paralel olarak birçok tarihlerin varolduğu, yadsınamaz bir gerçektir. Temelde kimi olaylar -örneğin İstanbul'un Doğu Roma'dan Türklerin eline 29 Mayıs 1453 tarihinde geçmiş olması gibi- değişmez somutlukta olsa bile olayların doğuş ve sonuçlanış ilişkisi içerisinde yorumlanışı, karşı taraf tarihçilerinin ve üçüncü tarafların görüşleri, objektiflik iddiasını en yüksek sesle haykırarak dile getirenlerin söyledikleri, hepsi ayrı ayrı tarihler doğurur. Bunların herhangi birisinde körükörüne ısrarlı olanlar ve ondan vazgeçemeyenler ise at gözlüğüne aşık olanlardır. Yapısı itibarıyla böylesine elâstiki bir tablo çizen tarih, bilimsel olarak ele alınacaksa, çok sesliliğe değer vermek, E.H. Carr'ın önemle üzerinde durduğu olgu-yorum ilişkisi-

ni, içinde barındırdığı -olgu ya da olayın ardındaki faktörler ve bunları yorumlayan tarihçilerin görüşlerini etkileyen koşullar gibi- tuzakları gözardı etmeden kurabilmek birincil hareket noktası olarak kendini göstermektedir. Burada, Atatürk'ün de belirttiği üzere, öyle ya da böyle çeşitli faktörler ve dinamikler etkisinde meydana gelmiş ve ya getirilmiş "tarih"i inceleyip ortaya çıkarmak iddiasındaki mektepli-alaylı tarihçiler, geniş perspektiflerini koruyarak, objektivitenin peşinden koşarak işe başlamak durumundadırlar. Daha uzun dönemlere seslenebilmek, kalıcılığı bir ucundan yakalayabilmek ve "tarih" bilimine olumlu katkılarda bulunabilmek ancak bu şekilde olanaklıdır. Tarihin her türlü alanla, zemin ve zamanla ilgili olması, günümüzde ulaşılan, dünya çapında ulaşılan düzey ile doğrudan ilişkilidir. Bu elbette belli bir gelişimin sonucudur. Fa-